

Шпіляревич В. В.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПРАВОВА ПРИРОДА ПІДТРИМУЮЧИХ ЗАХОДІВ ЯК РІЗНОВИДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено поняття підтримуючих заходів як різновиду кримінально-правових заходів безпеки, а також встановлено, які саме заходи кримінально-правового характеру слід відносити до категорії досліджуваних заходів.

Ключові слова: кримінально-правові заходи безпеки, підтримуючі заходи, звільнення від відбування покарання з випробуванням, звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

У статье исследовано понятие поддерживающих мероприятий как разновидности уголовно-правовых мер безопасности, а также установлено, какие именно меры уголовно-правового характера следует относить к категории исследуемых мероприятий.

Ключевые слова: уголовно-правовые меры безопасности, поддерживающие меры, освобождение от отбывания наказания с испытанием, освобождение от отбывания наказания с испытанием беременных женщин и женщин, имеющих детей в возрасте до семи лет, освобождение от отбывания наказания беременных женщин и женщин, имеющих детей в возрасте до трех лет, условно-досрочное освобождение от отбывания наказания.

In the article notion of research podderzhivayuschyh meropryyaty has raznovydnosty uholovno mayor and legal security, as well as established, kaki ymenno measures uholovno legal nature sleduet odnosyt yssleduemym categories for events.

Key words: criminal security measures, supporting measures, release on probation, release on probation of pregnant women and women with children up to seven years, exemption from punishment of pregnant women and women with children under the following three years parole from punishment.

Актуальність статті. На сучасному етапі розвитку науки кримінального права є чимало питань, які потребують свого наукового вивчення і належного обґрунтування. Однією з найбільш складних і дискусійних у теорії кримінального права є проблема, що стосується дослідження правової природи так званих підтримуючих заходів, які є різновидом кримінально-правових заходів безпеки. Ця, на перший погляд, суто теоретична проблема безпосередньо стосується й практичної діяльності, оскільки ефективність протидії злочинності кримінально-правовими заходами значною мірою залежить безпосередньо від видів та сутності цих заходів у кримінальному законодавстві, що повинні надавати судовим органам можливості вибору у кожному конкретному випадку такого заходу кримінально-правового впливу, який здатний надати максимальний ефект стосовно конкретної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

Стан наукового дослідження. У теорії кримінального права вивченню питання

правової природи так званих підтримуючих заходів як різновиду кримінально-правових заходів безпеки приділено незначну увагу. Зокрема, ця проблематика частково висвітлена у роботах таких зарубіжних і вітчизняних учених, як: М. Ф. Гареев [1], І. Е. Звечаровський [2], С. Г. Келіна [3], В. В. Скибицький [4], В. Д. Філімонов [5], І. М. Горбачова [6], П. Л. Фріс [7], М. І. Хавронюк [8; 9; 10], В. Б. Харченко [11] та ін. [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19]. Наукові розробки наведених вище учених без сумніву містять корисні теоретичні положення і висновки, однак, не применшуючи їх наукової значущості, вони виступають тільки фундаментальною базою при вивченні даної проблеми.

Наведене й обумовлює актуальність та важливість здійснення комплексного дослідження підтримуючих заходів, які за своєю правовою природою є різновидом кримінально-правових заходів безпеки.

Метою статті є аналіз правової природи підтримуючих заходів як різновиду кримінально-правових заходів безпеки. Досягнення поставленої мети можливе на основі вирішення

таких завдань, як: тлумачення поняття підтримуючих заходів; визначення кола заходів, які утворюють систему досліджуваних заходів; з'ясування сутності підтримуючих заходів та їх місця у сфері протидії злочинності.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж розкрити суть так званих підтримуючих заходів, які є різновидом кримінально-правових заходів безпеки, висвітлити їхнє місце у сфері протидії злочинності, слід зазначити, що являють собою кримінально-правові заходи безпеки, які, на жаль, у нашій державі як самостійні заходи протидії злочинності дотепер не отримали відповідного закріплення у законі України про кримінальну відповідальність. Доказом цього є те, що Загальна частина Кримінального кодексу України (далі – КК України) не містить жодної статті, яка б безпосередньо визначала поняття, мету, систему, принципи та підстави їх застосування.

Зокрема, під кримінально-правовими заходами безпеки слід розуміти різновид заходів кримінально-правового характеру, передбачених КК України, які від імені держави за мотивованим рішенням суду застосовуються до особи, яка перебуває у «небезпечному стані», з метою запобігання повторному вчиненню нею суспільно небезпечного діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України [20, с. 4, 8, 12].

Аналіз навчальної та наукової літератури з проблем кримінального права свідчить про недосконалість дослідження підтримуючих заходів як різновиду кримінально-правових заходів безпеки, оскільки, по-перше, жодна наукова праця не оперує поняттям «підтримуючі заходи», по-друге, ті учені, які частково торкалися деяких проблем досліджуваних заходів, вивчали останні не в сукупності, а окремо, як: умовне засудження [2, с. 36-37; 3, с. 56-57; 5, с. 40], відстрочка виконання покарання вагітними жінками і жінками, які мають малолітніх дітей (відстрочка від відбування призначеного особі відповідного виду й розміру покарання) [1, с. 8, 15; 5, с. 40], звільнення від покарання [2, с. 36-37], пробація (в Україні діє її аналог – звільнення від відбування покарання з випробуванням) [8, с. 6; 9, с. 5], умовно-дострокове звільнення [1, с. 8, 15], встановлення нагляду (при умовному засудженні особи, умовно-достроковому звільненні її від відбування покарання та при встановленні над нею адміністративного нагляду) [6, с. 170, 185, 191, 195].

Однак на сьогодні не коректно говорити про таку назву кримінально-правових інститутів, як «умовне засудження» та «відстрочка виконання покарання», оскільки вони були відомі виключно кримінальному законодавству УРСР. Після проголошення Україною своєї незалежності законодавець переглянув окремі положення законодавства, які не відповідали загальним тенденціям гуманізації та демократизації суспільства, і як наслідок, згідно з положеннями чинного КК України, особу може бути звільнено від відбування покарання з випробуванням, може бути звільнено від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, звільнено від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років та умовно-достроково звільнено від відбування покарання [21, ст. ст. 75, 79, 81, 83]. Більше того, не саме звільнення особи від відбування покарання з випробуванням, звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, чи умовно-дострокове звільнення від відбування покарання доцільно вважати різновидом кримінально-правових заходів безпеки, а власне ті заходи (обмеження), які покладаються за рішенням суду на відповідних осіб як наслідок звільнення їх від відбування покарання у подальшому [21, ч. 1 ст. 76]. Зокрема, зазначені заходи варто називати підтримуючими заходами, адже, з одного боку, вони не включаються у систему заходів покарання, передбачених ст. 51 КК України [21, ст. 51], а, з іншого, – їх застосування забезпечує «дистанційне» відбування особою призначеного їй судом конкретного виду та розміру покарання і тим самим усувають наявний у неї так званий «небезпечний стан», який об'єктивно свідчить про високий ступінь ймовірності повторного вчинення нею у майбутньому того чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України.

Таким чином, якщо має місце факт звільнення особи від відбування покарання з випробуванням; звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років; звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років чи умовно-

дострокового звільнення особи від відбування покарання має місце, але на відповідних осіб судом не покладаються жодні обов'язки, передбачені ч. 1 ст. 76 КК України, то в такому випадку слід констатувати, що підтримуючі заходи до них не застосовуються.

Вивчаючи питання місця підтримуючих заходів у сфері протидії злочинності, варто говорити, що спеціальною метою їх застосування слід вважати повернення відповідної особи до нормального суспільного життя шляхом покладання на неї певних обов'язків – попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції; повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання; періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчій інспекції; пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб [21, ч. 1 ст. 76].

Не менш важливими і такими, що потребують свого наукового вивчення і належного обґрунтування на теоретичному рівні є також питання, пов'язані з дослідженням:

а) співвідношення підтримуючих заходів як різновиду кримінально-правових заходів безпеки з формами реалізації кримінальної відповідальності;

б) підстав застосування підтримуючих заходів до осіб, які перебувають у так званому «небезпечному стані», який об'єктивно свідчить про високий ступінь ймовірності повторного вчинення нею у майбутньому того чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України;

в) суб'єктного складу реалізації підтримуючих заходів на практиці.

Співвідношення підтримуючих заходів з формами реалізації кримінальної відповідальності. У теорії кримінального права виокремлюють такі класичні форми реалізації кримінальної відповідальності [7, с. 56; 10, с. 3; 11, с. 27-28; 18, с. 28-29]:

1) основною формою реалізації кримінальної відповідальності є винесення судом обвинувального вироку з призначенням засудженому відповідного виду та строку (розміру) покарання, яке особою реально відбувається;

2) другою за поширеністю формою реалізації кримінальної відповідальності є винесення

судом обвинувального вироку з призначенням відповідного виду та строку (розміру) покарання з одночасним застосуванням звільнення від реального його відбування;

3) третя форма – засудження винного, виражене в обвинувальному вироку суду, проте не пов'язане з призначенням їй покарання.

Отож, йдеться про те, що кримінальна відповідальність може супроводжуватися не тільки застосуванням заходів покарання, вона може бути реалізована й у формі засудження винного без призначення йому покарання [12, с. 34-35; 13, с. 144; 15, с. 116-117; 16, с. 15, 18; 17, с. 118; 4, с. 10, 12; 19, с. 126]. Не обмежується кримінальна відповідальність виключно заходами покарання і на думку І. О. Нечаєвої [14, с. 15]. Це свідчить про те, що складовими елементами такої відповідальності є, по-перше, винесення щодо особи обвинувального вироку, що доводить її вину у вчиненні конкретного суспільно небезпечного діяння; по-друге, – настання для такої особи певних негативних наслідків.

Тому з урахуванням вище викладеного, необхідно зауважити, що підтримуючі заходи формою реалізації кримінальної відповідальності виступають тільки у випадках звільнення особи від відбування покарання з випробуванням і звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (за результатами позитивної поведінки засудженої), оскільки про відповідні негативні наслідки, які настають для зазначених осіб у вигляді покладення на них певних обов'язків, безпосередньо зазначається у резолютивній частині обвинувального вироку суду, який свідчить про винність останніх у вчиненні ними конкретного суспільно небезпечного діяння. Наприклад, у справі № 1-43/11 2009 р. щодо ОСОБА-3, обвинуваченої у вчиненні злочину, передбаченого ст. 116 КК України, суд у резолютивній частині вироку зазначив: «ОСОБА-3 визнати винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 116 КК України, призначивши покарання у виді позбавлення волі на строк 3 (три) роки. На підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА-3 від відбування призначеного покарання з випробуванням, іспитовий строк встановити терміном на 2 роки.

Відповідно до вимог ст. 76 КК України, покласти на ОСОБА-3 такі обов'язки:

1) не виїжджати за межі України на постійне місце проживання без дозволу органу кримінально-виконавчої системи;

2) повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання;

3) періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчу інспекцію» [22].

Усі інші підтримуючі заходи, які застосовуються до вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, при звільненні їх від відбування покарання з випробуванням, чи до осіб за умовно-дострокового звільнення їх від відбування покарання, не слід вважати формою реалізації кримінальної відповідальності, адже застосовуються вони на підставі винесеної судом ухвали (суддею – постанови).

Підстави застосування підтримуючих заходів. Підстави застосування за рішенням суду підтримуючих заходів до осіб, які перебувають у так званому «небезпечному стані», який об'єктивно свідчить про високий ступінь ймовірності повторного вчинення нею у майбутньому того чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, аналогічні підставам застосування кримінально-правових заходів безпеки. Це пояснюється тим, що останні у свою систему включають й досліджувані заходи.

У зв'язку з такими міркуваннями доцільно виділяти фактичну та юридичну (нормативно-правову) підстави застосування за рішенням суду підтримуючих заходів до осіб, які перебувають у так званому «небезпечному стані». Зокрема, фактичною підставою застосування до особи, яка перебуває у так званому «небезпечному стані», досліджуваних заходів слід вважати вчинене нею суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

До категорії юридичних (нормативно-правових) підстав, що забезпечуватимуть законну реалізацію на практиці підтримуючих заходів безпеки, необхідно включати:

а) статті Загальної частини КК України, які не тільки містять вказівку на досліджувані заходи, що забезпечує законне їх застосування за рішенням суду до особи, яка перебуває у «небезпечному стані», який об'єктивно свідчить про високий ступінь ймовірності повторного вчинення нею у майбутньому того чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, а й регламентують інші питання, які мають значення для

правильної кваліфікації вчиненого суспільно небезпечного діяння (інститут множинності, співучасті тощо);

б) статті Особливої частини цього ж Кодексу, які регламентують вчинене особою діяння як протиправне й суспільно небезпечне.

Суб'єктний склад реалізації підтримуючих заходів. Під суб'єктами реалізації підтримуючих заходів необхідно розуміти не тільки суд та осіб, до яких відповідні заходи за рішенням суду застосовуються з метою недопущення у майбутньому повторного вчинення ними суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, але й інших учасників, які з метою виконання рішення суду забезпечують своєчасне й належне застосування досліджуваних заходів до таких осіб. Зокрема, до кола таких учасників необхідно відносити: кримінально-виконавчу інспекцію, яка здійснює контроль за поведінкою засуджених за місцем їх проживання, звільнених від відбування покарання на підставі ст. ст. 75, 79, 81, 83 КК України та медико-лікувальні заклади, у яких засуджені проходять лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що підтримуючі заходи як різновид кримінально-правових заходів безпеки – це заходи, які можуть бути застосовані за рішенням суду у разі:

1) звільнення особи від відбування покарання з випробуванням;

2) звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років;

3) звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

4) умовно-дострокового звільнення особи від відбування покарання.

Як наслідок застосування до особи, яка перебуває у так званому «небезпечному стані», який об'єктивно свідчить про високий ступінь ймовірності повторного вчинення нею у майбутньому того чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, підтримуючих заходів суд покладає на неї відповідні обов'язки, передбачені КК України [21, ч. 1 ст. 76], з метою повернення її до нормального суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гареев М. Ф. Цели иных мер уголовно-правового характера и средства их достижения по российскому уголовному праву : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / М. Ф. Гареев. – Казань, 2005. – 23 с.
2. Звечаровский И. Э. Меры уголовно-правового характера: понятие, система, виды / И. Э. Звечаровский // Законность. – 1999. – № 3. – С. 36–39.
3. Келина С. Г. Наказание и иные меры уголовно-правового характера / С. Г. Келина // Государство и право. – 2007. – № 6. – С. 51–58.
4. Скибицкий В. В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывание наказания / В. В. Скибицкий. – К., 1987. – 184 с.
5. Филимонов В. Понятие и классификация мер уголовно-правового характера / В. Филимонов // Уголовное право. – 2012. – № 4. – С. 35–40.
6. Горбачова І. М. Заходи безпеки у кримінальному праві України (порівняльно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Ірина Михайлівна Горбачова. – Одеса, 2008. – 245 с.
7. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник / П. Л. Фріс. – К., 2004. – 362 с.
8. Хавронюк М. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають / М. І. Хавронюк // Юридичний вісник України. – 2013. – № 21 (934). – С. 6–7.
9. Хавронюк М. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають / М. І. Хавронюк // Юридичний вісник України. – 2013. – № 22 (935). – С. 5.
10. Хавронюк М. І. Диференціація кримінальної відповідальності чи кримінальна безвідповідальність // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 3–7.
11. Харченко В. Б. Уголовное право Украины : пособие по подготовке к государственному (выпускному) экзамену / В. Б. Харченко. – К.: Атика, 2000.
12. Давыдов П. М. Обвинительный приговор – основная форма реализации уголовной ответственности / П. М. Давыдов // Применение норм процессуального права: процессуальные средства реализации уголовной ответственности: сб. статей / редкол.: П. М. Давыдов (отв. ред.) и др. – Свердловск, 1979. – С. 34–42.
13. Дагель П. С. Принципы советского уголовного права / П. С. Дагель // Советское государство и право. – 1972. – № 3. – С. 143–144.
14. Нечаева И. А. Построение санкций за преступления в сфере экономической деятельности : дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Ирина Александровна Нечаева. – Краснодар, 2002. – 191 с.
15. Ретюнских И. С. Уголовная ответственность и ее реализация по совестному законодательству / И. С. Ретюнских // Уголовная ответственность: проблемы содержания, установления, реализации: межвузовский сборник научных трудов / редкол.: О. Я. Баев (отв. ред.) и др. – Воронеж: Воронеж. гос. ун-т им. Ленинского комсомола, 1989. – С. 112–118.
16. Санталов А. И. Теоретические вопросы уголовной ответственности : [монография] / Алексей Иванович Санталов. – Ленинград, 1982. – 96 с.
17. Соловьев И. Ф. Установление и реализация уголовной ответственности в приговоре суда / И. Ф. Соловьев // Уголовная ответственность: основания и порядок реализации: межвузовский сборник научных статей. – Самара, 1991. – С. 115–122.
18. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : [монографія] / Юрій Васильович Баулін. – К.: Атика, 2004. – 296 с.
19. Шевченко Я. Н. Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних; отв. ред. И. П. Лановенко. – К., 1976. – 189 с.
20. Шпіляревич В. В. Кримінально-правові заходи безпеки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / В. В. Шпіляревич. – Львів, 2015. – 20 с.
21. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
22. Вирок Краківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 21 березня 2011 р. у кримінальній справі № 1-43/11 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15206291>.